

ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМ ВА МАЪРИФАТ ТАБИАТГА ҲИССИЙ ВА ҚИММАТЛИ МУНОСАБАТ СИФАТИДА

Ахраров Бобурхон Баҳром ўгли

ДАВЕКОСЕРТИФИКАТ МЧЖда сертификатлаштириш бўлим етакчи мутахассис

Аннотация: *Инсониятнинг глобал муаммолари, ақл, цивилизациялар ҳақида кўп гапирилади. Бироқ, бирор нарсани чиндан ҳам тушуниш учун сиз хаёлий баландликдан ўз она юртингизга тушиб, инсон деб аталадиган тирик мавжудот уни нимага айлантирганани кўришингиз керак. Бошқа бирор нарса қилиш мумкинлигини ва қандай қилиб кўриш ва тушуниш.*

Калит сўзлар: *экология, цивилизация, она юрт, табиат, иккинчи табиат, қарама-қарши тенденц.*

Ҳозирги вақтда атроф-муҳитнинг кескин ёмонлашиши натижасида юзага келган экологик жараёнларни ўрганишга бўлган катта қизиқиш бизни инсон ва табиат ўртасидаги муносабатлар ҳақидаги қарашларимизни қайта кўриб чиқишга ундайди. Шу билан бирга, мафкуравий қарама-қаршилиқларга қарамай, илмий ҳамжамият ва жаҳон ҳамжамияти инсон ва табиатнинг ўзаро боғлиқлигини тан олишда бир овоздан эканлигига эътибор қаратиш лозим. Инсон ва табиат тизимидаги бу муносабатлар иккита қарама-қарши тенденцияга асосланади. Бир томондан, инсон табиатнинг табиий кучларига қарамлигини заифлаштиради, гўё "иккинчи табиат"ни яратади. Бошқа томондан, инсон фаолияти соҳасида тобора кўпроқ табиий моддалар иштирок этмоқда.

Экологик таълим, биринчи навбатда, инсонга табиат билан оқилона мулоқот қилиш бўйича билим ва кўникмаларни сингдириши, табиатни муҳофаза қилишда конструктив иштирок этиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш усуллари ва усулларини такомиллаштириши керак.

Буюк француз файласуфи ва ёзувчиси Волтер фикрича *"Биз ўз боғимизни ўстиришимиз керак"*, деди ўз асарида. Бу ибора экологик таълим ва тарбия шиорига айланиши мумкин. Шу билан бирга, шуни таъкидлаш керакки, у ҳар бир инсон шахс бўлиш ва унинг барча имкониятларини рўёбга чиқариш учун ўзида ўстириши керак бўлган интеллектуал, маънавий боғни назарда тутган. Айнан экологик таълим ва маърифат бугунги инсонни шакллантиришда катта рол ўйнаши керак. Экологик таълим, биринчи навбатда, қуйидагиларга қаратилган бўлиши керак:

- ер эволюциясининг асосий босқичларини визуал акс эттириш;

- биологик эволюциянинг замонавий хусусиятларини, шунингдек, инсон ва табиий муҳитнинг ўзаро таъсирини акс эттириш;
- дунё экотизимларининг ўзига хослигини ўрганиш;
- табиий объектларнинг универсал, илмий ва эстетик қадриятлари.

Маълумки, ҳар қандай фаннинг тараққиёти нашр этилган илмий маълумотлар ҳажмининг ошиши билан бирга келади. Бугунги кунда экологик йўналишдаги турли хил экологик мантиқий илмий маърузалар, материаллар, экологик бюллетенлар, шарҳлар, тезислар, маълумотномалар, қўлланмалар ва дарсликлар нашр этилмоқда. Атроф-муҳит фанининг сўнгги ютуқларидан хабардор бўлишга имкон берадиган ортиб бораётган ахборот оқимини энгиш учун сиз кенг дунёқарашга эга бўлишингиз керак.

Гап шундаки, дунёда ҳар куни миллионлаб одамларнинг ҳаётига таъсир қиладиган қарорлар қабул қилинади, аммо илмий экологик фактлар умуман эътиборга олинмайди, чунки қарор қабул қилувчиларда ҳам улар йўқ (бу фактлар амалда қўлланилиши мумкин бўлган шаклда). Улар тўғридан-тўғри ташвишланмайдиганлар (улар уларни тушунишлари мумкин бўлган шаклда). "Компютер асрида" бу соат маълум бир муаммо бўйича инсоният томонидан тўпланган барча билимлар билан танишиш учун бир нечта компютер тугмачаларини босиш кифоя. Босма материалларнинг тоғларини ўрганиш учун соатлаб, ойлар ёки йиллар сарфлашнинг ҳожати йўқ. Аммо бу ерда хато ётади. Бўлаётган воқеаларнинг ички моҳиятига таъсир қилмасдан, дунёга ва фаолиятга ҳиссий ва қадрият муносабати тўғрисида "компютер" билимларини олиш мумкин эмас. Ижодий фаолият тажрибасини ўзлаштириш жамиятнинг ижтимоий маданиятини ривожлантириш билан таъминланади. Тажриба эса амалий фаолиятга асосланган воқелик ҳақидаги ҳиссий-эмпирик билимдир. Фаолият-бу инсоннинг атрофдаги дунёга фаол муносабатининг ўзига хос шакли. Фаолият мазмуни, атроф-муҳитда содир бўладиган тегишли ўзгаришлар ва ўзгаришларни ташкил қиладди. Дунёга ва табиатга, фаолиятга ҳиссий ва қимматли муносабат тажрибаси таълим мазмунининг жуда мураккаб ва кўп қиррали таркибий қисмидир. У атрофдаги дунёга танланган муносабатни белгилайди, унинг фаолиятини рағбатлантиради ва турли таркибий қисмларни янада самарали ассимиляция қилишга ёрдам беради. Таркибнинг ушбу таркибий қисмлари ҳиссий фаол муносабатларнинг намоён бўлиши сифатида ифодаланади.

Экологик таълим жараёнида ҳиссиётларнинг ҳар хил турларидан когнитив, эстетик ва ижтимоий туйғулар энг муҳими ҳисобланади. Дунёга, табиатга ҳиссий-қадрият муносабати-бу ижтимоий фаоллик, хайрихоҳлик, табиатни асраб-авайлаш истаги ва унинг гўзаллигини кўриш қобилияти, табиат билан мулоқотда умуминсоний ахлоқий гуманистик меъёрларни қабул қилиш каби қадриятлар мажмуи. Экологик таълим атрофдаги табиий

муҳитни сақлаш ва яхшилашни таъминлайдиган саноат фаолиятининг барча турларида намоён бўлиши ҳам муҳимдир.

Экологик таълим ривожланишининг ҳозирги босқичида экологик муаммоларни ўрганиш инсонпарварлаштириш позициясига асосланиши керак. Инсонпарварлаштириш ердаги ҳаётни сақлаб қолиш, инсониятни экологик офатлардан қутқариш вазифаларини биринчи ўринга қўйишга қаратилган, экологик жиҳатдан соғлом фаолиятга қодир бўлган янги фикрлаш турига эга шахсни шакллантириш ғоялари орқали ифодаланади. Таълимни кўкаламзорлаштириш экологик маълумотларнинг кенгайиши билан эмас, балки экологик фикрлашни шакллантириш ва натижада экологик императивни қабул қилишдир. Экологик императив-бу тақиқлар тўплами бўлиб, уларнинг бузилиши атроф-муҳитнинг ҳаётий хусусиятларининг ёмонлашишига ва ҳатто йўқ қилинишига олиб келади. Экологик императив ғоялари экологик таълимда етакчи ўринни эгаллаши керак. Одатда уларнинг (тақиқлар) глобал экологик муаммолар контекстида кўриб чиқилади. Аммо шу билан бирга, онгда улар мавҳум, табиатда умумлаштирилган. Экологик императивни англаш ҳар кимнинг хулқ-атвор нормаларини белгилаши, экологик инқироз даврида уларнинг экологик ахлоқини шакллантириш учун асос бўлиб хизмат қилиши керак.

Амалий маънода, *"атроф-муҳитни сақлаш"* ёки *"тиклаш ва биринчи навбатда"* бир қатор қадамларни тавсия қилиш муҳимдир:

- инсон таъсири остида бузилган экологик ресурслардан оқилона фойдаланиш, ҳимоя қилиш ва кўпайтириш усулларини ишлаб чиқишга кўпроқ эътибор бериш;

- иқтисодий жараёнлар ва экологик тизимларнинг ўзаро боғлиқлигини ўзгартириш масалаларини ўрганишни кенгайтириш;

- инвестиция ва ресурслардан фойдаланиш билан шуғулланадиган юқори менежерларга зарур маълумотларни тақдим етиш учун замонавий хавф омилларини баҳолаш усулларини фаол қўллаш;

- мансабдор шахсларга аллақачон тўпланган экологик тадқиқотлар маълумотлари асосида махсус маълумотларга тезкор киришни таъминлайдиган эксперт тизимларини яратиш ва ҳоказо.

Демак, табиатшунослик ёндашуви барча мутахассисликлар ва касблар, йўналишлар ва турли ёшдаги одамлар учун зарурдир". Бу ерда биз ўзининг пайдо бўлиши илмий ва технологик инқилоб даврига боғлиқ бўлган афоризмлардан бирини ҳам эслашимиз керак, у ғолиб кашфиёт қилинган мамлакат эмас, балки уни биринчи бўлиб қўллаган мамлакат бўлиши мумкинлигини даъво қилади. Шартли равишда, буни бугунги даврдаги экологик таълим ва маърифат билан ҳам боғлаш мумкин. Ўзбекистон Республикасининг замонавий экологик муҳитига мувофиқ экологик таълим, шунингдек, маърифат мамлакатимизнинг давлат экологик сиёсатини амалга ошириш воситаларидан бири сифатида тан

олинган. Айнан экологик таълим ва маърифат барча ёшларга, эртанги кун мутахассисларига экологик муаммоларнинг глобал аҳамиятини англашга ва олинган экологик билимларни фаолроқ амалга оширишга ёрдам бериши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Акимова Т. А., Хаскин В.В. Экология - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.
2. Бернд фон Дрост Устойчивое развитие // Курьер ЮНЕСКО» ноябрь 1987 - С. 4-7.
3. Боголюбов С. А. Экология. - М.: Знание, 1997.
4. Макар С.В. Основы экономики природопользования. - М.: 1998.
5. Родзевич Н.Н. Геоэкология и природопользование - М.: Дрофа, 2003.
6. Степановских А.С. Охрана окружающей среды - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.